

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Олена Штефан,
*завідувач відділу авторського права і суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності АПРН України,
кандидат юридичних наук, доцент*

Питання співвідношення права інтелектуальної власності та права власності належить до дискусійних питань національної правової доктрини права власності та інтелектуальної власності. Так, на думку одних науковців, не можна застосовувати правовий режим права власності, котрий складається з правомочностей володіння, користування та розпорядження об'єктами матеріального світу до нематеріальних носіїв результатів творчості. Тому до продуктів інтелектуальної творчості повинен застосовуватись режим виключних прав, зміст якого полягає у тому, що тільки творці цих продуктів мають право користуватися та розпоряджатися ними, за винятком випадків прямо передбачених законодавством [1]. Інша точка зору полягає у тому, що можна застосовувати правомоччя володіння, користування та розпорядження до об'єктів виключних прав (інтелектуальної власності). Так, володіння означає знаходження матеріалів у володінні суб'єкта інтелектуальної власності (не тільки творця), користування — це експлуатація матеріальних носіїв творчості у відповідності до їх призначення, розпорядження — це надання власнику можливості визначити юридичну до-

лю об'єкта правовідносин інтелектуальної власності [2].

Деяку ясність у це дискусійне питання спробував внести національний законодавець. У ст. 419 Цивільного кодексу України (надалі — ЦК України) нормативно закріплюються два положення:

- 1) право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать один від одного;
- 2) перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ.

Проте запропонована законодавцем норма є невдалою. Це пояснюється тим, що якщо брати до уваги положення Глави 13 ЦК України "Речі. Майно", то незрозуміло, що мав законодавець на увазі — чи речі матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, чи матеріальний об'єкт (виріб), в якому втілений твір, винахід, корисна модель тощо. Питання також виникає і щодо того, як будуть співвідноситись зазначена стаття ЦК України та ст. 12 Закону України "Про авторське право і суміжні права". Відповідаючи на ці питання можна дійти висновку, що законодавець у ст. 419 ЦК України закріпив принцип розмежування

права інтелектуальної власності — це одна категорія, а право власності на матеріальний об'єкт (виріб), в якому втілений твір, винахід, корисна модель тощо — це зовсім інша категорія. Відповідно, суб'єкти права інтелектуальної власності — це одна категорія, а власники речей — це інша категорія суб'єктів права. Логіка самої статті дає можливість зробити висновок, що саме у цьому контексті варто розглядати співвідношення права інтелектуальної власності і права власності на річ.

Розмежування права власності у загальному цивілістичному розумінні (на річ, майно) і права інтелектуальної власності (на результати інтелектуальної, творчої діяльності) пов'язане із особливостями об'єкта та змісту правовідносин, що виникають у зв'язку з володінням, користуванням і розпорядженням об'єктами права інтелектуальної власності та предметами (речами), які є копією таких об'єктів, або об'єктами права інтелектуальної власності, які не мають властивостей до тиражування, наприклад, твори мистецтва, архітектурні форми.

Незалежність права інтелектуальної власності та права власності на річ (матеріальний носій об'єкта права інтелектуальної власності — його копія) проявляються через зміст суб'єктивних прав суб'єкта права інтелектуальної власності та власника речі (копії об'єкта інтелектуальної власності), який розкривається через право володіння, користування та розпорядження зазначеними об'єктами права.

Право володіння це фактичне володіння об'єктом — об'єктом права інтелектуальної власності або його копією. Особливість прояву цього права полягає в тому, що володіти

об'єктом права інтелектуальної власності і одночасно володіти його копією можуть різні особи, яким належить відповідно — право на використання об'єкта права інтелектуальної власності або право власності на копію об'єкта права інтелектуальної власності. При цьому виникає потреба у розмежуванні таких осіб на два види.

Перший вид — суб'єкти права інтелектуальної власності — це автори або ті особи, які набувають майнових прав на використання об'єкта права інтелектуальної власності від автора на підставі, наприклад, договору. Мова в даному разі може йти про виготовлення копій (тиражування) твору.

В офіційних документах ВОІВ вживається термін "власник авторського права". Власником авторського права на твір, як стверджується в цих документах, принаймні з початку створення цього твору, є його творець, тобто автор твору.

Другий вид — ті, які в процесі розповсюдження твору купують копію об'єкта права інтелектуальної власності, і стають володільцями (власниками) копій твору — літературного або аудіовізуального твору тощо.

Звідси випливає, що володіння може бути також двох видів — первісне володіння фактичного власника — первинного суб'єкта права інтелектуальної власності (автора/творця) і похідне володіння, яке здійснюється з дозволу автора особами, що набувають відповідних матеріальних прав на використання об'єкта права інтелектуальної власності на підставі договору. Крім цього, існує право володіння річчю, в якій втілена копія цього об'єкта, що

не збігається з правом володіння об'єкта права інтелектуальної власності.

Стосовно творів науки, літератури і мистецтва як об'єктів права інтелектуальної власності, то до їхнього оприлюднення (опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення, тощо) вони знаходяться у фактичному володінні їх авторів. Ніхто інший цими творами без дозволу автора володіти не може. Після опублікування твору чи оприлюднення його іншим способом в силу здатності твору до тиражування право володіння копією цього твору на підставі цивільно-правового договору набуває невизначене коло осіб, тобто мова вже йде про право володіння річчю.

Серед суміжних прав невід'ємною від особистості є виконавська діяльність, якою володіє виключно сам виконавець, що характеризується майстерністю виконавця, у якій проявляється його індивідуальність, художній рівень та мистецький хист. Треті особи можуть володіти (бути власниками) лише матеріальними носіями (річчю), на яких зафіксоване виконання. Що стосується інших видів суміжних прав — прав виробників фонограм, відеограм, програм організацій мовлення, то знову-таки право володіння виробленими фонограмами, відеограмами чи програмами організацій мовлення належить їх авторам. Інші особи можуть володіти матеріальними носіями фонограм, відеограм чи програм організацій мовлення лише з дозволу їх виробників чи авторів.

Результати інтелектуальної, творчої діяльності знаходяться у виключному володінні їх авторів/творців до їх визнання, кваліфікації відпо-

відним державним органом у якості конкретного виду об'єкта права інтелектуальної власності. Після визначення результату науково-технічної, творчої діяльності як винаходу, промислового зразка або якогось іншого об'єкта права інтелектуальної власності публікуються офіційні відомості про цей результат, які стають загальнодоступними. Описом результату науково-технічної, творчої діяльності може володіти будь-яка особа. При цьому володіти інформацією про суть технічного або технологічного рішення можна без дозволу творця, а використовувати саме науково-технічне або технологічне рішення можливо лише з дозволу творця та/або роботодавця чи їх правонаступників. В першому випадку мова йде про володіння річчю — паперовим або іншим носієм інформації, наприклад, про винахід. У другому — про право володіння об'єктом права інтелектуальної власності.

З наведеного, на нашу думку, можна зробити висновок, що твори літератури, науки і мистецтва, а також результати науково-технічної творчості можуть бути у фактичному володінні автора. Автор позбавляється свого володіння лише тоді, коли об'єкт права інтелектуальної власності гине, тобто перестає існувати фізично, або він поступається ним іншим особам. Окремо слід зауважити, що є такі об'єкти права інтелектуальної власності, які не мають властивості до тиражування, або які можуть відчужуватися від їх власників не з метою отримання матеріальної вигоди в майбутньому, а для задоволення інших (духовних, моральних) інтересів набувача об'єкта права інтелектуальної власності, наприклад, твори мистецтва (карти-

НАУКОВИЙ ПОГЛЯД

ни, скульптури тощо). В даному випадку, такий набувач об'єкта права інтелектуальної власності стає його фактичним володільцем і до нього переходять майнові права на такий об'єкт в повному обсязі, але не переходять особисті немайнові права суб'єкта права інтелектуальної власності, тобто він не стає автором/творцем такого об'єкта права інтелектуальної власності. Таким чином, здійснення права володіння на річ не залежить від здійснення права володіння на об'єкт права інтелектуальної власності.

Право користування об'єктами права інтелектуальної власності також належить суб'єкту права інтелектуальної власності або його правонаступникам. Воно полягає в тому, що суб'єкт цього права має законну підставу використовувати належний йому результат інтелектуальної, творчої діяльності з метою отримання корисних якостей, що може дати людині такий результат. Якщо йдеться про літературні чи художні твори, то їх, як правило, можуть використовувати шляхом випуску у світ, тиражування і в такий спосіб одержувати прибуток. Автор твору чи його правонаступники можуть також видавати дозвіл (ліцензію) на використання зазначених творів іншим особам. Якщо ж йдеться про результати науково-технічної творчості, то їх також можуть використовувати роботодавець та/або сам творець та/або його спадкоємці, або за ліцензією власника (суб'єкта права інтелектуальної власності) інші особи. Використання винаходу чи інших результатів науково-технічної, творчої діяльності здійснюється, як правило, шляхом впровадження їх у виробництво. Внаслідок такого впровадження

ефективність виробництва зростає і приносить певний прибуток власнику зазначеного результату науково-технічної, творчої діяльності. В даному випадку право на користування винаходом, як об'єктом права інтелектуальної власності, буде належати суб'єкту права інтелектуальної власності, а устаткування, прилади тощо, що були виготовлені із використанням винаходу — речі, право власності на які належить особі не залежно від того, чи є вона суб'єктом права інтелектуальної власності чи ні.

Способи використання об'єктів права інтелектуальної власності зумовлюються характером самого об'єкта права інтелектуальної власності (твір, винахід, селекційне досягнення, тощо), а також його доцільністю. Проте, є ще одна особливість використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності, яка не властива об'єктам речового права власності. Йдеться про виключення із загального правила, за яким результат інтелектуальної, творчої діяльності може бути використаний лише тільки з дозволу його творця чи правонаступника. Спеціальні закони України, які регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності, передбачають низку випадків, коли використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності можна без дозволу його власника. Усі ці випадки передбачені чинним законодавством і, так зване "вільне використання", має відповідати вимогам закону. Допускається також і примусове ліцензування використання творів науки, літератури чи мистецтва або інших об'єктів права інтелектуальної власності. "Вільне використання" річчю закон не допускає.

Використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності за загальним правилом здійснюється тільки на платній основі крім випадків, коли творець (автор) використовує об'єкт права інтелектуальної власності у власних цілях і мова не йде про виключення із загального правила ("вільне використання"). Користувач має сплатити суб'єкту права інтелектуальної власності певну винагороду. Але не можна стверджувати, що така особливість притаманна лише праву інтелектуальної власності. Об'єкти речового права власності також передаються іншим особам у користування, як правило, за плату, наприклад, оренда плата.

Право розпорядження є правомочністю, яка також властива праву інтелектуальної власності. Вона полягає в тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності має визначити правову долю результату інтелектуальної, творчої діяльності, права на який належать йому. Право розпорядження в суб'єктивному розумінні — це закріплена в нормах права можливість визначити юридичну чи фактичну долю об'єкта права інтелектуальної власності. Право розпорядження — це така правомочність, яку за загальним принципом цивільного права здійснює особисто власник. Проте чинне законодавство передбачає винятки, коли розпорядження майном здійснюють інші особи в інтересах власника. Щодо права інтелектуальної власності, то законодавство України також передбачає випадки, коли право розпорядження об'єктами права інтелектуальної власності здійснює не суб'єкт права інтелектуальної власності, а інша особа в його інтересах.

Право розпорядження реалізується власником шляхом припинення або обмеження належного йому права власності. Це загальний принцип і він в однаковій мірі діє і щодо об'єктів права інтелектуальної власності і щодо речей. Так, суб'єкт права інтелектуальної власності може передати належні йому майнові права інтелектуальної власності на об'єкт права інтелектуальної власності іншим особам (продати, подарувати, обміняти тощо). Суб'єкт права інтелектуальної власності може обмежити обсяг своїх майнових прав інтелектуальної власності шляхом укладення, наприклад, ліцензійного договору. Але таке припинення чи обмеження не є примусовим, а вчиняється самим суб'єктом права інтелектуальної власності за його вільним волевиявленням. У зміст правомочності розпорядження об'єктом права інтелектуальної власності входить також право суб'єкта права інтелектуальної власності відмовитися від свого права, наприклад, шляхом знищення належного йому об'єкта права інтелектуальної власності тощо.

Право розпорядження об'єктом права інтелектуальної власності можуть здійснювати й інші особи, яким первинний суб'єкт права інтелектуальної власності на свій розсуд передає майнові права інтелектуальної власності на цей об'єкт повністю або частково. Закон передбачає випадки, коли право розпорядження об'єктами права інтелектуальної власності також може бути реалізоване примусово, шляхом видачі примусової ліцензії.

Власник речі (копії об'єкта права інтелектуальної власності), так само може вирішити юридичну чи фактичну долю речі, проте таке рішення

ня не впливає на право розпорядження суб'єктивними правами інтелектуальної власності на результат інтелектуальної, творчої діяльності. Разом з тим, слід мати на увазі, що суб'єкти права інтелектуальної власності, крім творця, не мають права знищити об'єкт права інтелектуальної власності. Всі інші правомоччя щодо розпорядження об'єктом права інтелектуальної власності притаманні суб'єктам права інтелектуальної власності в тій мірі, в якій вони набули майнових прав інтелектуальної власності на такий об'єкт. Наприклад, автор об'єкта авторського права може у будь-який час мати доступ до свого твору, вносити в нього зміни з метою його подальшого відтворення, а власник копії твору не має права заборонити автору чинити такі дії. Власник оригіналу твору мистецтва чи архітектури без дозволу автора (спадкоємців) і відшкодування вартості цього твору не має права його руйнувати.

Розуміння сутності змісту права власності на об'єкти інтелектуальної власності та особливостей реалізації правомоччя суб'єктами права інтелектуальної власності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами інтелектуальної власності є актуальним не лише в цивілістичній науці, а й у правозастосовчій діяльності. Так, предметом розгляду Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України були спірні правовідносини, які виникли з питання розпорядження і користування об'єктом авторського права [3].

У грудні 2002 р. Г звернувся до суду з позовом до ТОВ "Гравіс" і ТОВ "Клініка краси "Амазонка" про захист авторських і суміжних прав, виплату компенсації за порушення майнових суміжних прав та відшко-

дування моральної шкоди. Позивач обґрунтовував свої вимоги тим, що він є автором певних музичних творів, які вперше були опубліковані в 1998 р. в музичному альбомі і випущені компанією "Nova Records" на аудіокасетах, а в 2001 р. відтворені на компакт-дисках. Його авторські права на зазначені твори зареєстровані в ДПІ "Українське агентство з авторських і суміжних прав" (далі — Агентство), що підтверджено свідоцтвом від 17 квітня 2001 р. У листопаді 2002 р. йому стало відомо про те, що названі ТОВ використовують ці твори без його згоди з комерційною метою в рекламному фільмі, який систематично транслюється на телеканалі "Гравіс". Посилаючись на те, що він як автор не укладав із цими юридичними особами угоди про використання своїх творів, Г стверджував, що відповідачі порушили його авторські права (немайнові та майнові) на зазначені музичні твори і просив стягнути компенсацію за порушення майнових суміжних прав як виконавця творів із ТОВ "Гравіс" — у розмірі 55 тис. 500 грн, із ТОВ "Клініка краси "Амазонка" — 110 тис. грн, а також моральну шкоду, заподіяну внаслідок: порушення суміжних майнових і немайнових прав як виконавця музичних творів — по 48 тис. грн; неправомірного використання творів, яке є несумісним із їх первісною ідеєю, — у тому ж розмірі.

Оболонський районний суд м. Києва рішенням від 12 березня 2003 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 9 червня того ж року, у задоволенні позову відмовив.

У касаційній скарзі Г. порушив питання про скасування постановле-

них у справі судових рішень і направлення її на новий розгляд, мотивуючи свою вимогу порушенням судами норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши наведені у касаційній скарзі докази та перевіrivши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи в задоволенні позову, суди виходили з того, що відповідачі не порушили авторські майнові й немайнові права, суміжні немайнові права позивача, а тому Г. не було спричинено моральну шкоду. Проте з таким висновком погодитися не можна.

Суд встановив, що, відповідно до угоди від 5 березня 2002 р., Г. передав Агентству виключне право управляти його (Г.) майновими правами на твори (у разі використання шляхом публічного виконання, публічного показу, публічного сповіщення) на території України, СНД і всіх інших країн світу, а також укладати з юридичними та фізичними особами-користувачами творів (платниками) ліцензійні угоди про використання творів зазначеними способами і збирати на користь автора належну винагороду (гонорар).

Відповідно до ч. 1 ст. 31 Закону від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ "Про авторське право і суміжні права" (далі — Закон) передача майнових прав автора оформляється авторським договором. Але в даному випадку позивач не передав (відчужив) Агентству ці права, а уклав згідно зі ст. 46 Закону договір-доручення про управління своїми майновими правами, тобто про здійснення

повіреному комплексу певних юридичних дій від імені й на користь автора.

Таким чином, використання творів, автором яких є позивач, без його дозволу, є порушенням саме його майнових авторських прав, а не Агентства, отже суд помилково визнав Г. неналежним позивачем у справі.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 14 Закону автору належить особисте немайнове право вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі та його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо.

Як вбачається з матеріалів справи, ТОВ "Гравіс" не згадувало імені Г. як автора та виконавця творів при їх використанні, хоча таке згадування було можливим (наприклад, у титрах до чи після реклами). Тим самим відповідачі порушили його немайнові авторське й суміжне права.

Необґрунтованим є також висновок суду щодо правомірного сповіщення в ефірі виконання творів позивача, зафіксованих на опублікованих із комерційною метою фонограмах.

У п. "в" ч. 1 ст. 39 Закону передбачено, що майновим правом виконавця є його виключне право дозволити чи заборонити іншим особам відтворення (пряме і (або) опосередковане) своїх виконань, зафіксованих без його згоди у фонограмі чи відеограмі, якщо відтворення здійснюється з іншою метою, ніж та, на яку він дав свою згоду.

Як зазначено в позовній заяві, виконання творів Г. було зафіксоване у фонограмі на аудіокасетах і компакт-дисках з метою розповсюд-

ження серед шанувальників музики та надання останнім можливості приватно прослуховувати ці записи в колі сім'ї, друзів тощо. Відповідачі ж без згоди позивача використали виконання творів при створенні рекламного фільму, який у подальшому був публічно сповіщений, і тим самим порушили суміжні майнові права Г.

Виходячи з викладеного і керуючись ст. 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Г. задовольнила — рішення Оболонського районного суду м. Києва від 12 березня 2003 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 9 червня того ж року скасувала і

направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Таким чином, ми бачимо, що такий правозастосовчий орган як Верховний Суд України розуміє зміст виключних прав автора та сутність дій, пов'язаних з розпорядженням та користуванням об'єктами інтелектуальної власності. Оскільки надане автором доручення щодо управління його майновими правами будь-якому суб'єкту не надає будь-якій особі права без попереднього отриманого дозволу у будь-який спосіб використовувати або змінювати твір. Виключним правом автора є також й отримання винагороди за будь-яке використання його твору. ◆

Література:

1. Дроб'язко В.С., Дроб'язко Р.В. *Право інтелектуальної власності: Навч. посібник* — К.: Юрінком Інтер, 2004. — С. — 11; Калятин В.О. *Интеллектуальная собственность (Исключительные права). Учебник для вузов.* — М.: Норма, 2000. — С. 4—7.
2. Гальперин Л.Б., Михайлова Л.А. *Интеллектуальная собственность: сущность и правовая природа // Право промышленной и интеллектуальной собственности.* — Новосибирск, 1992. — С. 15.
3. *Рішення Верховного Суду України. Вип. 13. 2006.* — С. 15—17.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ПЕЧАТКА У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ

Цікаво, якою була печатка у 3000 році до нашої ери. Наприклад, у стародавньому Іраку печатку виготовляли з каміння, або ж використовували слонячу кістку, фаянс, скло, деревину, метал, а іноді висушену сонячними променями глину.

Малюнок або надпис гравірувалися на циліндр, прокручуванням якого вироблявся відбиток на глиняній табличці.

Такі печатки на той час гарантували дійсність, засвідчували власність, застосовувались при укладанні юридичних справ і давали гарантію від злочинства.

За матеріалами: <http://www.subscribe.ru/archive/>